

VIRÁG ZOLTÁN

Térmodulációk és anyagmintázatok

ADALÉKOK SZIVERI JÁNOS KÖLTÉSZETÉHEZ

A testek halmazszerű elrendezettségének, spontán mechanikájának és a formavariációs komponensek szerveződésének összjátékára, együttthatására minden bizonnyal festészeti tanulmányaikor, alkalmazott grafikai elgondolásainak megvalósításakor figyelt fel Sziveri János. Művészeti írásaiiban többször értekezett az audiovizuális és a szkripto-vizuális informativitás mibenlétéről. A természetes vagy a mesterséges közegek rendszerelméletei, a mozgásirányok, az energiaeloszlások kezelhetősége és a vonalak kifuttathatóságának perspektívái különösképpen foglalkoztatták már költői indulásakor. A tér építőelemeinek dinamizmusa a mélységi distanciáktól, a különféle objektumok határjelölőitől eloldódni, elvonatkoztatni kész érzékelési módozatokban jelentkezett nála az 1970-es évek második felében.

E viszonykialakítás uralkodó műveletei az egymás mellé rendelés, a szín- és anyagcsoportosítás asszociatív kibomlású táj-preparációiban, illetve a nyelvi jelek materiális kiterjedésének funkcióanalíziseiben öltöttek alakot. *A közegek szabadsága (Jegyzetek a vizuális kultúráról)* című művészetfilozófiai esszéjének egyik legjellegzetesebb eszmei pillére a következő: „A vizuális információk hatalmas tömegben zúdulnak ránk. Minden tárgy valamilyen módon üzenetközvetítő közeg, még akkor is, ha e rejtett információkat nem minden esetben sikerül (megfelelően) dekódolnunk.”¹ Mintha debütáló verseskötete, a *Szabad gyakorlatok* (1977) szemléleti alapvonásai határozódnának meg itt a tárgykapcsolatok kohéziós kozmológiájára utaló hozzáállással. A nevezett gyűjtemény versvilágának korpuszukuláris poétikájára, szinte a molekuláris struktúrákig, az atomi permutációkig lehatoló alakzattanára azonban kevésbé volt fogékony a korabeli kritika, osztatlan elismerést nem váltott ki a könyv ciklikus elosztású szövegtagolása, mondatindázása. Pedig a tárgyak illuminatív természetéről, geometrikus kompatibilitásáról, továbbá a betöltendő tereknek és a testeknek a kölcsönös feltételezettségéről majdnem ugyanaz mondható el, ami a még általa összeállított, azonban csak a halála után kiadott kötetében, a *Bábelben* (1990) körvonalazódott. „Az érzéki és érzelmi tapasztalatok anyagszerű megjelenítései, az érzetek és sejtések, a tudattörések és gondolati folyamatok plasztikus kivetítései, tájba, tárgyba, jelenségbe, színbe, fénybe projektálásai meszteri komplexitásról tanúskodnak.”²

Abban a nyelvi drámában, amelyben az alany nem találja tárgyát³, egyszerre valóságos és imaginárius színterek láncolódnak egymásba. A külső ingerekhez nemcsak szorosan tapadó,

¹ Sziveri János művei, szerk. REMÉNYI József Tamás, gond. UTASI Erzsébet, Budapest, Gondolat, 2011, 345.

² THOMKA Beáta, *A formafegyelem megszenvedettsége (Sziveri János: Bábel)* = Th. B., *Áttetsző könyvtár*, Pécs, Jelenkor Kiadó, 1993, 123-124.

³ Vö. CSORBA Béla, *Akár ha szélben ezüstöt reszelnél (Sziveri János: Szájbarágás)* =Cs. B., *Ceruza vagy Cenzúra (Publicisztikai írások)*, Budapest, Hatodik Síp Alapítvány, 1995, 22.

hanem ezekkel szimbiotikus együvé tartozásban is élő⁴ versbeszéd az egyes textusokra, a ciklusos szerkesztésre és magára a kötetkonstrukcióra reflektál folytonosan, hogy a peremszerűség és az integráló középpontosság viszonylatait sorra vehesse, szemantikai ekvivalenciákra fényt deríthessen. Befogott univerzumának elemeit külön-külön archiválja a konstellációk és a szinteződések feltérképezésével. A gömbökből, félgömbökből, hengerekből, körszeletekből, kockákból, valamint a horizontálisok és a vertikálisok bezárta szögekből létesített „allego-geometrikus képrendszer”⁵ alakvibrálásai, formakötődései révén egy az elemi részcsekkkel mint kiterjedés nélküli matematikai pontokkal vagy mint tiszta erőcentrumokkal számoló és gazdálkodó atomizmus gondolatkörei sejlenek fel.

Az orfikus misztériumokból, az epikureus bölcslethez és a Titus Lucretius Carus tankölteményének (*De rerum natura*) motivikus halmozódásaiból táplálkozó eruditivitás egyúttal a testek más testek kiváltotta elhajlásának, kitérésének, a *clinamen*nek előtérbe helyezése a fogalmi kifejezhetőség és a retinális töltekezések közötti logikai bukfencek, tartalmi feszültségek, tautológiák és paradoxonok segítségével. A tömörségükben, térfogati ingadozásaikban, burkolati mintázódásaikban megragadott absztrakt formákat, elfajult felületeket morfológiai és társulási korlátozások nélkül szerepeltetik a költemények. A lírai szubjektum mértani aktivizmusának lényege tehát nem a szokásosan ismert geometriák tényleges alkalmazhatóságában, világvonatközösítésében, hamis vagy helyes voltak hosszabb-rövidebb mérlegelés utáni kinyilvánításában összpontosul, hanem a definitív megfeleltetések és a kielégítő teorémák olyan konstrukciójában, amely tisztán analitikus állításokból épített fel. „Kiindulópontja egy neoavantgárd konceptualista hozzáállás, a dologi világ, a tárgyak geometriai leképezése, elemekre bontása, az elemek új módon való összerakása. A nélkülünk is működő világ hiperrealista megfigyelése. Ezt az alapvetően groteszk, elidegenítő technikát jórészt a vizualitás jegyében működteti.”⁶

Sziveri János nyomatékos megnyilatkozással maga irányította rá a figyelmet a költészete és Vasko Popa munkássága közötti termékeny összetartozásra. Ennek a privát leszámoltatásnak az origója kétségtelenül a *Szabad gyakorlatok*, ám a rokoníthatóság vektorai egészen a második posztumusz kötetig, a *Magánterületig*(1990) mutatnak. Az élet vékony kérgén való fönnmaradástól a személyre szabott anyanyelv lexikális pótolhatatlanságáig vivő úton a test navigációs eszközül szolgál, iránytűvé válva hasznosul, a „működésével kapcsolatos képzetek rendszerbe rendeződnek, s így végül mitopoétikai szerepet töltenek be mindkét költői imaginációban”.⁷ A különböző anyagok, anyagmaradványok dekompozíciójának és rekompozíciójának szentelt Vasko Popa-i kötettervek, versciklusok és a Sziveri János hangolta textuális sorozatok harmonikus összecsengéseit a biológiai limitációk, taktikus szenzációk kifejezőkészlete biztosítja. A testről testre fókuszálás, a testből testbe költőzködés folyamatait, az in-

⁴ Vö. ZALÁN Tibor, *Féreg kaparász a lélek falán = Barbár imák költője (Tanulmányok, kritikák, esszék Sziveri Jánosról)*, szerk. REMÉNYI József Tamás, Budapest, Kortárs Kiadó, 2000, 133.

⁵ LÁBADI Zsombor, *A lebegés iróniája (Sziveri-szinopszis)*, Újvidék, Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, 2008, 51.

⁶ CSÁNYI Erzsébet, *Sziveri és Popa (Poétikai párhuzamok Sziveri János és Vasko Popa költészetében) = Cs. E., Lírai szövegmezők (Vajdasági magyar versterek, kulturaközi kontextusok)/Lirski konteksti (Vojvođanski mađarski pesnički prostori, interkulturalna polja)*, Újvidék/Novi Sad, Vajdasági Magyar Tudományos és Művészeti Akadémia/Vojvođanska akademija nauka i umetnosti, 2010, 51–52.

⁷ *Uo.*, 55.

gerátvitelek s a vágykielések elharapózásait a leginkább egyes vagy többes szám első személyű megszólalás közvetíti. A felszíni mázak, szövetékek, kinövések, kövületek, üregek, rések, redők szortírozásai, illetve az inak, a csontok és a vér korporális repertoárjai, közelnézeti képkinálatai voltaképpen a művészet dicsfényének fakításával kísérletező emlékezet szertartásait koreografálják meg. A sérültnek, a rútnak, az enyészőnek a jóváhagyásai ezek, azaz a „férctorlódásoknak”, a „semmi-leleteknek”, a „tárgyzúzódásoknak”, a „nyavalyák nyenyerezésének”, a „mindenség ürülő bélcsatornáinak” és a „halál útján közlekedésnek” a tételszerű bio-kivetülései, miként például a *Szabad gyakorlatok* címadó versességében, az 1981-es *Hiddegróba* létinterpretációiban (*Miféle anyagok, Új ismeretlenek*), az 1987-ben megjelentetett *Dia-dalok* esztrádműsoros élcelődéseiben (*Pannon fateknő, Közérdekű ballada a valóságáról*), továbbá az első Magyarországon napvilágot látott könyve, az 1988-as *Szájbarágás* (*A Szervezőtestet ölt, Traktoros vers*) közköltészeti mestermunkáiban kikristályosodott.

Az instrumentális rendeltetésen, az utánzásos egzisztáláson túlra törő életfeltételek és a tárgyszüretelő nyelvi raktározás Vasko Popa-i átsugárzásai a fixitás és a mobilitás kreatív potenciálját felfokozva köszönnek vissza Sziveri János kötetének látványleírásaiban. A román gyökerekkel rendelkező szerbiai alkotó műveinek körforgásszerű ciklus tervezése, anti-poétikája így méltó folytatásra talált a *Kora* (*Kéreg*, 1953), a *Nepočin-polje* (*Nyughatatlan mező*, 1956), a *Sporedno nebo* (*Mellékes ég*, 1968) és az *Uspravna zemlja* (*Magasodó föld*, 1972) abszurd geneziseit, érzéki intenzifikációit, nyelvi zarándokútjait és etimológiai aszkézisét követő továbbvitelekben. Az alakíthatóság és a változtathatatlanság spektrumait, a jelentéscserélődések és a kontextusváltások dimenzióit a mikroszkopikus elemek, a banális tárgyak, a semmis dolgok autonómiájának kiterjesztése, funkcionálizált identitásuk megbontása léptette színre kettejük költészetében. Ahogy az önálló és bevezetetlen, rabszolgaságnak alá nem vethető⁸ kavics, a kvarc fazont varázsol, figurális határozottságot kerekít a kőnek, a húsból előbújó, a testet hátrahagyó csont pedig perfekt küllemet tudhat sajátjának Vasko Popánál, úgy kölcsönöz magának egyedi karaktervonásokat és ontológiai relevanciát a narancs Sziveri Jánosnál. Ideje és sorsa van, variánsai bukannak fel, minőségeiről Weöres Sándor fordítását⁹ kis módosítással idézve számol be *A narancs történi* monogramos verszárlata a *Szabad gyakorlatok*-ban: „A kavics sok apró / narancsra képes, de nem / a játék itt a lényeges / „Körös-körül (a) semmi.” (V. P.)” A „kő csak kő”- olvasható a párbeszédbe vont Vasko Popa-vers, *A kavics szíve* (*Srce belutka*) Weöres Sándor-i változatának második sorában,¹⁰ melyre *A narancs narancs* címadással reflektál Sziveri János ciklusának ötödik darabja. A csont meg a kavics többértékű manifesztációit, antropomorf és zoomorf kozmoszát a kör általánosított fogalmaként felfogott gömb, a narancs mindensége öleli, sűríti magába.

A közvetlen környezetet majd ennek dekonstrukcióját egyaránt megalkotó formálódás heroizmusából és perfekcionizmusából, valamint a petrifikáció, az anatómiai vázszerkezetté csupaszkodás, a gyümölcsrosttá lényegülés szimbolikájából megszülető narancs-portrék a verstárgy öntörténetét demonstrálják. Ama létközlő erejű törekvést, amelyben a narancs a

⁸ Vö. Miodrag PETROVIĆ, *Univerzum Vaska Pope*, Niš, Prosveta, 1995, 61.

⁹ Vasko POPA, *Ostromlott derű*, ford. WEÖRES Sándor, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1968, 51.

¹⁰ *Uo.*, 50. Az eredeti szövegben egyébként „Kamen ko kamen” szerepel, amit kevésbé találóan („Mint afféle kő”) ültetett át ÁCS Károly a maga verziójában. Lásd Vasko POPA, *Kéreg*, összeáll. PAP József, ford. ÁCS Károly, BRASNYÓ István, DÉSI Ábel, FEHÉR Ferenc, FEHÉR Kálmán, KOVÁCS T. Ilona, PAP József, TOMÁN László, TOROK Csaba, Novi Sad, Forum Könyvkiadó, 1963, 219.

narancsnak, e magában is megálló műalkotásnak, az örök tökéletesnek lehetne a meghatározása. A bemutatkozó kötet szövegeinek jelentős hányadáról valóban elmondható, hogy „egy passzív, mediatív tudatműködés által fölépített, öntörvényű poétikai univerzum játékszabályai szerint íródtak”.¹¹ Mi több, éppen e spekulatív tér pigmentációinak tapasztalása, moduljainak állandó körbepásztázása szolgál biztosítékul az individuális mitologizáció tragikus tükrébe pillantásnak, hiszen szembesít a fragmentumokból komponálódás agóniájával. A növényi, ásványi létviszonylatok, a természetes kiválasztódási folyamatok és egyedfejlődési változatok a hús-vér testek mutációjával, de-evolúciójával futnak párhuzamos íveken. A jelenségcsoportok deskripciójához igénybe vett nyelvi eszközállományt a fogalmak eróziója, a szavak szklerózisa bomlasztja és zilálja szét folyamatosan. A *Szabad gyakorlatok* minden költeménye „egy újabb szögből való nekirugaszkodás, geometriai leképezés, ugyanannak a rejtelynek a megostromlása a világ egy-két elemének bevonásával”.¹²

A mozgás és a mozdulatlanság ellentéteinek, a makroeloszlások és a mikroméreték szenzoriális aspektusainak, az elvont képzettársítások, a szürreális látomások, a törmelékjellegű kiterjedések interakciójának irodalmi előképei, közös forrásai és motívumai Francis Ponge művészetében ismerhetők fel. Szinte mindaz, ami a vízről, a faunáról és a flóráról, az évszakok körforgásáról, a tengerről, a kagylókról, a csigákról, a kavicsról, a csontról és a narancsról elmondatik a *Le parti pris des choses (A dolgok elfogultsága/A dolgok pártján)*, 1942) című prózavers-ciklusában, érvényre jut a biztos világirodalmi tájékozódású Vasko Popa s nyilvánvalóan az ő közvetítésével Sziveri János műveiben is. Francis Ponge az ismerős és megszokott formák, dolgok kiszámíthatatlannak, érthetetlennek látszódásában¹³ fedezte fel az egyetlen közös ősről, a mitikus testről leszakadó szikladarab, a Föld csontozatául rendeltetett kő mértékadó tulajdonságát: „mivel a kő a természetben nem képződik újra, ezért valójában az egyetlen olyan dolog, melyre a folyamatos elmúlás jellemző.”¹⁴ A megnevezhetőség meditációit kínáló processzuális poézisében¹⁵ a kő életének szakaszolódásakor pontosan „a kavics az a kor, amikor személyisége, egyénisége kezd kialakulni, vagyis a beszéd kora”.¹⁶ Vasko Popa kvarckristályának, kavicsának létorientációja ugyanilyen fokozatokban, „világok közti világként” (*A kavics álma/San belutka*), bontakozik ki, boldog görcsbe merevedve „magát magával” (*A kavics titka/Tajna belutka*) tölti és teljesíti ki, s Albert Camus *Sziszüphoszát* ugyancsak idézve, „önmaga terhét önmagában” (*A kavics kalandja/Pustolovina belutka*) cipeli.

Francis Ponge narancsa a prozopopeikus stratégiákat előhívó anyagkoncentráció származéka, kompakt és szivacsos labdac, amelynek passzivitása nehézségek nélkül aknázható ki objektum/műalkotás/kereskedelmi árucikk voltának teljes körű felhasználásakor vagy

¹¹ LOSONCZ Alpár, *Anti-poétika mint kiút (Sziveri János: Hidegpróba)* = L. A., *Hiányvonalakozások (Társadalomfilozófiai témák)*, Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1988, 208.

¹² CSÁNYI Erzsébet, *Az elvont világ leföldelése (A költői kód átalakulása Sziveri János költészetében)* = Cs. E., *Lírai szövegmezők (Vajdasági magyar versterek, kultúraközi kontextusok)/Lirski konteksti (Vojvođanski mađarski pesnički prostori, interkulturalna polja)*, Újvidék/Novi Sad, Vajdasági Magyar Tudományos és Művészeti Akadémia/Vojvođanska akademija nauka i umetnosti, 2010, 31.

¹³ Vö. Bill BROWN, *Thing Theory = Things*, ed. B. B., Chicago and London, The University of Chicago Press, 2004, 6.

¹⁴ Francis PONGE, *A kavics*, ford. SZABÓ László, *Nagyvilág*, 2005/10, 804–805.

¹⁵ Erről Peter SCHWENGER, *Words and the Murder of the Thing = Things*, ed. Bill BROWN, Chicago and London, The University of Chicago Press, 2004, 142–146.

¹⁶ Francis PONGE, *A kavics*, ford. SZABÓ László, *Nagyvilág*, 2005/10, 805.

felszámolásakor.¹⁷ Külső hámrétegének rücskössége, déligyümölcsös színélénksége, valamint a sarjadást, a nedvszállítást provokáló belső labirintusa, érhálózata és magkolóniája derítenek fényt e parányi golyóbis „egészen kicsiny, de bizonyos létokára”.¹⁸ Sziveri János gerinchúrból, csigolyadarabokból, bordacsonkokból, csontrecékből, ínyvitorlákából, rozsdafürtökből, rovarpáncélzatból, pikkelyekből, homokszemcsékből, üvegszögekéből kicsírázó narancs-architektúrája nagyon közel áll a francia szerzőéhez. Egyszerre tekinthető természet adta képződménynek és a költői káprázatok realizálta objektumnak, ugyanakkor nem feltétlenül a metaforizáció gyümölcse, sokkal inkább „mint abszolút kód jelenik meg”,¹⁹ a kölcsönös függőségek kvintesszenciájaként.

A *Szabad gyakorlatok* lírai magánjelrendszerében feltűnedező szövedékek, dudorok, horpadások, sejtburjánzások, ideg-kötegek patológizáló látványrögzítése, illetőleg a csontmaradványok, mézlerakódások, foltok, tájmetszetek térrelációja és mozgásszabályozása egy ponton túl kivitelezhetetlenné vált. A versbeszélő a fantáziavillanások és az észleleti kisülések időtállóságából kiindulva vágott neki birodalmának körültagogatásához, saját sivatagának komfortját magas rangúra emelve. Viszont sorra képzelete farkasvermeiben kötött ki, mert a látszatperspektívák arányeltolódásai és hangsúlykülönbségei megrázkódtatták mesterkelt univerzumát. Mivel a könyv címadó ciklusának hangütésében már felmerültek és megelőlegeződtek, a következő évtizedben közzé tett kötetek kiegyensúlyozottabbá érlelt modalitásában sokkal élesebben vetődhetek fel a territoriális érintettség, a történelmi hagyománykövetések, az ideológiai trenírozottságok és a nemzedéki csoportérdekek ambivalenciái: „Valamennyien egyazon útvesztőben. Valahányan / ugyanabból a közösségből és ugyanabban a közösségben. / Szerne a lehető legtisztább tájban, / a lehető legtisztábban.” (K. D.: *Egy hang*)

A *Hidegpróba*, a *Dia-dalok*, a *Szájbarágás* majd ezek folytatásaként a *Mi szél hozott?* (1989) a délkelet-európai repressziós forgatókönyvek társadalomra nehezedő sémáit és a közhelyességbe fulladó kollektív hamistudatot veszik célba. Ez a költői kódfinomítás és szó-tárgytagdíjtás, tehát a *Szabad gyakorlatok* beszűkültnek, korlátozott érvényűnek mutakozó szövegtartományait fenntartó értelemrezdülések, jelentésmozzanatok elcsúsztatásaként, átfordításaként, más terrénumokra és szociokulturális egységekre vetítéseként értékelhető kedvezően. A csontkopárság, a szikkadás, a málladozás, a testbenső és a kultakaró metamorfózisai vagy alkalmi helycseréi Vasko Popa előzőekben említett kötetait evokálják. Az *Ostromlott derű* (*Opsednuta vedrina*), a *Kavics* (*Belutak*), a *Čele-kula*, az *Add vissza rongyaim* (*Vrati mi moje krpice*), a *Sutjeska szeme* (*Oči Sutjeske*), a *Csont a csontnak* (*Kost kosti*) című ciklusainak tárgykezelése, témakibontása és szókincsrétégződése nemcsak a *Hidegpróba*, a *Dia-dalok* és a *Szájbarágás* ismeretskáláiba szívárgott be termékenyítően, hanem jócskán átplántálódott a *Mi szél hozott?* központosítás nélküli szerkezeteit (pl.: *Alig valami*, *Nem félünk a farkastól*, *A holnap hősei*, *Séta a bronzerdőben*) minuciózusan felépítő, a *Bábel* masszív vers-tömbjeit (pl.: *A Kos jegyében*, *Ah, Daimonion*, *Hová rohadsz?*, *Civitas dei*, *Tisztogatás zsírészódá-*

¹⁷ Vö. Sianne NGAI, The Cuteness of the Avant-Garde, *Critical Inquiry* 31, (Summer, 2005), 832.

¹⁸ Francis PONGE, A narancs, ford. SZABÓ László, *Nagyvilág*, 2005/10, 786.

¹⁹ CSÁNYI Erzsébet, *Az elvont világ leföldelése (A költői kód átalakulása Sziveri János költészetében)* = Cs. E., *Lírai szövegmezők (Vajdasági magyar versterek, kultúraközi kontextusok)/Lirski konteksti (Vojvodanski mađarski pesnički prostori, interkulturalna polja)*, Újvidék/Novi Sad, Vajdasági Magyar Tudományos és Művészeti Akadémia/Vojvođanska akademija nauka i umetnosti, 2010, 31.

val, *Lógunk feszes zsinegen, Babel*) egymáshoz igazító és a *Magánterület* kiemelkedő pillanatait (pl.: *Homokábrák, Túlsó part, Foggal, körömmel*) örökül hagyó írásgyakorlatba.

A *Dia-dalok*at bevezető *Prófécia*k mindjárt két Vasko Popa-verssel is dialogizál. A Janus Pannonius-i és az Ady Endre-i sorsmintákat, életutakat magáénak valló jóslatmondó testbevonatának aszalódása („Nem 'hízik' rajtam a hús, / dobon szárad a bőröm. / A nyelvet is alig töröm – / s tűröm.”) az *Arany teher* (*Zlatno breme*) „dobra kifeszített bőrére” utal félreérthetetlenül. A cellaszerű falak közé préselődés létezési kényszerhelyzete („Falhoz, falon, / s faltól falig: a képlet. / Megállok. / Kovakó szívvel ama teleologikus térben.”) pedig a németek fogságát megjáró művész koncentrációs tábori élményeivel analóg. Ő az elemi megnyilvánulásaiban ellehetetlenített élet²⁰ drámájának felelevenítésére a *Zid* (*Fal*) címmel ismert, *Sećanje za Bečkerečki zatvor 1943* (*Emlékezések a becskereki börtönre 1943*) kiegészítéssel ellátott miniatűrjében kerített sort az 1975-ös kiadású *Kuća nasred drum*a (*Ház az út közepén*) kötetlapjain: „Oči u oči sa zidom // Nisam ni lep ni ružan/ Lica nemam [...] Ovde sam bez srca // Pred zidom / I ja postajem zid”.²¹

Szíveri János Vasko Popáéval többszörös átfedésben lévő létpanorámájában az önálló kunsztok, magánmutatványok érdekében hadra fogható, a közhasználati szükségletek kielégítésére üzembe helyezhető testek egyszerre fogyóeszközei és vakbuzgó szolgálattevői a beszarik meg a beszaratók keserédes vajdasági neobarokkjának, álszent média populizmusának. Ez a tendencia a *Hidegpróba* keletkezése táján fokozódott fel, sőt a kiadatlan versekben, versváltozatokban ugyancsak nyomon követhető. „Az alany elveszti biztonságát, amit versei kozmikus erőterében vélt meglelni, a metafizikát fölváltja a személyesség otthontalansága, a kétely terhére viselő reflexivitás.”²² A „Rész”- *gondolom* 1979. május-augusztusára dátumozott alternációja éppen ilyesféle szellemben reagál az aktuálpolitikai horizontra: „És nem magunkat megadni, tagadni, / de szétmérni csontjaink gyönyörűséges börtönét: / a Húst, a vélt fontosságú rendszabályozást.”²³ Az újvidéki *Híd* folyóirat 1981-es, márciusi számában publikált *Szigorúan bizalmas* a test képlékenységének kudarcos magasztosságát emelte nevelési, nevelődési modellé: „Ím: lógok a meglét pókháló-fonalán. / Mint tenyérszár, kérges falevelet az erek, / behálózna a kiszabott törvényvéletlenek. S / tes / -tem / elönti a világ.” A történelmi illúzióvesztések és a társadalmi krízisek utóhatásainak (ob)szcenírozódása a stiláris alultöltöttség vagabundus ritmikájában csapódott le a kéziratot füzetben fönnmaradt *Zalán T. futása* frivol soraiban: „Nő a szórzet! Ma: / pinaszombat van. / Majd jön a Rimavásár / papja. / Szalaggal átkötött átkokat / rázogot.”²⁴ Az 1985 márciusában született *Ünnepjavító* hosszabb, két részes változata a művészeti, irodalmi túlélés és a távlatosság fordított logisztikáját szegezte szembe a kisebbségi szenvedéshistóriákkal, mentségkeresésekkel: „miféle nyelvsilóban

²⁰ Vö. Damnjan ANTONIJEVIĆ, *Mit i stvarnost* (*Poezija Vaska Pope*), Beograd, Prosveta, 1996, 336-337.

²¹ Vasko POPA, *Sabrane pesme*, Vršac, Društvo Vršac lepa varoš, 1997, 371. Nyersfordításban: „Szemtől szemben a fallal // Se szép se csúnya nem vagyok / Arcom nincsen” [...] „Szív nélkül vagyok itt // A fal előtt / Szintén falaztá válók”

²² LOSONCZ Alpár, *i. m.*, 210.

²³ A szöveget FÜZI László jóvoltából a *Forrás* folyóirat tette nyilvánossá 2002-ben, májusi példányának 32. oldalán.

²⁴ Az 1980-as évtized első harmadában íródhatott strófákat a megnevezett költőbarát, Zalán Tibor kommentárjaival adta közre nemrégiben az *Irodalmi Jelen Online*.

élek / időben hátra / s nézek / a hűtlen hullákra // úton-útfélen / őket szemlélem / fejembe lesnek / csörömpölő hullatestek”,²⁵

A *Dia-dalok* vágyipari narrációkat, médiarituálékat kfiguráló szerzőjét „nem létünk metafizikai s a valóságnak nem a tapinthatatlan vonatkozásai izgatják, hanem a többszörösen érzékelhető, érzékekkel felfogható ingerei”²⁶, amelyekből a *Mi szél hozott?* már a generációs szereposztásokat, az idegenség univerzáléit és az eltávolító megkülönböztetés aktusait firtató öntételezéssel nyújt stílusbemutatót, tart közönségmustrát a balkáni szociovrstli leleplezésével: „s támaszkodhatunk akár arabokra / márianosztrai pályarabokra / szétválaszt miniket a sajtóegység / mint testvériséget az egység – // [...] egy csöpp meggyecsöpp van ingemen / észrevétlenül fáj mindenem / s lehetek akár kutyafejű tatár vagy örmény / úgysem igazol a sajtó(t)örvény” (*Informnáció*). A *Bábelben* és a *Magánterületben* olyan topográfiai díszletezés, etnikai mozaikosság csatlakozik mindehhez, amely a Duna, a Tisza és a Bega közrefogta térszelvényeket, rurális részleteket, lakókörnyezeteket a geospecifikus önazonosság helyszíneiként vonzza egymáshoz. Visszakanyarodva egyúttal ahhoz az arckölcsönző, névkatalogizáló praxishoz, amelyre pannóniai illetőségüként és illetékességüként korábban több ízben módot lehetett találni Janus, Bornemisza Péter, Vörösmarty Mihály, Kosztolányi Dezső, József Attila, Pilinszky János, Grendel Lajos, Zalán Tibor és mások megszólításával.

A vidék felsebzett, átvérzett díszletei, „oszlásnak induló kontúrjai” (*Civitas dei*) geobiografikus identitásjegyekké szervesülnek, organikus megfeleltethetőségekké alakulnak át. A „folyton éhező madárijesztő” (*Halak kora*) jelmezébe öltöztetett természeti tér fiziognómiái komplexitása a „lógunk feszes zsinegen/ megannyi hibrid idegen” (*Lógunk feszes zsinegen*) nemzetiségi helyzetértelmezésével megtámogatva árnyalódik sötétlő tónusúvá. A csontozata bőrbevonataként sorvadozó test roskatagságának konklúzióit a maga szervi kríziseivel, egészségügyi karbantarthatatlanságával számot vető, koherens személyiség foglalja össze bizonytalan életkilátásokként: „Duna és medence és csont vagyok / kiszáradt nyelvemen csipetnyi fagyok / elvitte kétharmad gyomromat a Duna / leszek-e egyszer még önmagamnak ura” (*Dunamedencecsont*). E témakör a betegségtudattól még mentesen ismerős a *Szabad gyakorlatokból*, s az (*Évekkel ezelőtt...*) kezdetű részben úgy szerepelt, mint a „szöveg medencecsontja, mészkövélete”. Valószínűleg az egek bordázatának és a „vihár medencecsontjának” Vasko Popa-i metaforikájához fordul vissza, a mulandóság viszontagságok és sorsfordulatok felvillantotta többarcúságának²⁷ szimbólumtárára támaszkodik itt Sziveri János a *Csont a csontnak* ciklus nyitódarabjára, a *Kezdetbenre* (*Na početku*) alludálva. Létkalkulációit, testalkatrészeinek leltározását nevezhetjük a közvetlen benyomásait megfigyelő és aprólékosan lejegyző szubjektum percepciók pannonizmusának, vagy hívhatjuk az individuum organikus felépítése meg a tér biológiája között kialakított oda-vissza csatolás, humánus testté antropomorfizálás interakciók pannonizmusának.²⁸

²⁵ Hálás köszönettel tartozom THOMKA Beátának, aki e neki ajánlott költemény gépiratát rendelkezésemre bocsátotta.

²⁶ THOMKA Beáta, *A dia- s egyéb dalok margójára*, SZIVERI János, *Dia-dalok*, Újvidék, Književna zajednica Novog Sada/Újvidéki Íróközösség, 1987, 91.

²⁷ Vö. Damnjan ANTONIJEVIĆ *i. m.*, 80.

²⁸ Ehhez Sanja JUKIĆ – Goran REM, *Panonizam hrvatskoga pjesništva I.*, Budimpešta/Osijek, Filozofski Fakultet Univerziteta Eötvösa Loránda u Budimpešti/Ogranak DHK slavonskobaranjskosrijemski, Osijek Filozofski fakultet u Osijeku, 2012, 449-450.

A kitéréseknek, elhajlásoknak, a formák félresiklásának és a tárgyak vetemedéseinek atomista indíttatású kozmográfiájában olyan nagyon nem különül el egymástól a *Szabad gyakorlatok* anyagoccanásainak, pozíciós idomulásainak, jelentésbonyolításainak zárt örvénylése és a *Magánterület* múltat jelennel összeszikkasztató végletes geometriája. A létigenlő premisszába kapaszkodás, a táj és a vidék háttértapasztalatait kamatoztató védekezés mintha eleve a kitérés, az álcázás, a rejtekezés szabadulástechnikája lenne Sziveri Jánosnál. „A szubjektum az evilági dráma középpontjában bukkan elő. A biológiai romlandóság, az utópiák bukása, a transzcendens támasz és az emberi világ (amely nem a jó értékein alapul) foszlott illúziói között vergődik, szembesül a maga szétrombolt identitásmítoszaival, a költői nyelv aláásott hatalmával, a származás megidézhető földrajzával, amely a társadalom színpadát alakító összerakhatatlan törmelékként, hatalomként és gonoszként mutatkozik meg.”²⁹ A homogenitást hivatalosan előírányzó tartományi együttélés patthelyzeteiben, torzsalkodásokat szító intézményes kereteiben a kitesztásra, zuhanásra, elmúlásra ítéltség az élet holtbiztos kondicionáltságául rajzolódik ki, s „egyetlen evidenciaként kínálkozik a fölismerés: a geometria eme játékában a mi helyünk a porlandó, szemcsés anyagénak felel meg”.³⁰ A mindennemű meghunyászkodásra fittyet hányó magatartást, a regionális kényszerneurózisokat lepergető, a kisebbségi melodramákat nevetségessé tevő sokszólamúságot, testi és nyelvi babilonizációt ezért kizárólag a romba dőlés és a tönkremenetel árnyékában sikerülhetett autentikus intelmekké ötvözni, poétai hitvallássá nemesíteni: „Tékozlom magam élveteg, / de senki lábához nem rogyok. / Születtem a Kos jegyében, / s gyarapodom – bár elfogyok.”

---

²⁹ Jovan ZIVLAK, *Extázis és reszketés* (Sziveri János költészete), ford. ORCSIK Roland, *Fosszília*, 2006/1, 98.

³⁰ THOMKA Beáta, *Túl ama bizonyos ponton* (Sziveri János: *Magánterület*) = Th. B., *Áttetsző könyvtár*, Pécs, Jelenkor Kiadó, 1993, 141.